

ФІНАНСОВА ГНУЧКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ СЕРЕДОВИЩА

© Комаринець С.О., 2007

Розглянуто причини і наслідки невизначеності середовища, обґрунтовано необхідність розвитку гнучкості підприємства, зокрема фінансової, як одного із основних способів ефективного функціонування в умовах невизначеності, проаналізовано результати застосування її у пасивному та активному аспектах, подано виміри гнучкості, запропоновано два нові способи оцінки фінансової гнучкості, на базі порівняння результатів яких обчислено її значення для вибірки із 14 машино- і приладобудівних підприємств Львівської області.

In the article reasons and consequences of environmental uncertainty are examined. The need of firm's flexibility, including financial one, development as one of the main means of effective functioning under the uncertain conditions is substantiated. The results of reactive and proactive aspects of flexibility use are described. Flexibility dimensions are investigated. Two new methods of financial flexibility estimation are proposed. On the comparison of the methods results financial flexibility indices for the group of 14 machine- and instrument making enterprises of Lviv region are calculated.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Українське підприємство сьогодні існує під впливом багатьох чинників невизначеності зовнішнього середовища, таких, як нестабільна податкова система, погіршення стану НТП, зниження ресурсного потенціалу, що, своєю чергою, стає загрозою для його стабільного функціонування і розвитку.

Невизначеність зовнішнього середовища збільшує ризики і втрати у ході формування, розподілу і використання ресурсів підприємства, зокрема і фінансових. Тому основною вимогою сучасності стає підвищення гнучкості підприємства, зокрема і фінансової, як адекватної відповіді на зміни середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблемою. Питання ефективного функціонування підприємства в умовах невизначеності давно хвилює зарубіжних вчених (Богоніколос Н., Дреер Б., Гронхауг., Косте Л., Малхотра М.), а сьогодні набуло особливої актуальності й для українських дослідників. Глибинно цю проблему вивчають Берсуцький А.Я., Гур'янова Л.С., Должанський І.З., Загорна Т.О., Клебанова Т.С., Кононов О.Ю., Подольська В.О., Раєнєва Є.В., Яріш О.В.

Цілі статті. Основними цілями цієї статті є доведення необхідності розвитку гнучкості підприємства у всіх її проявах в умовах невизначеності середовища, для чого потрібна її адекватна оцінка, два нові методи якої і запропоновані нижче.

Виклад основного матеріалу дослідження. Середовище – це сукупність умов існування. У ньому відбуваються події, які не можна передбачити з повною визначеністю. Тому з погляду прийняття рішень ступінь невизначеності є важливою характеристикою середовища.

Невизначеність виявляється в параметрах інформації на всіх стадіях її оброблення. Вона важко піддається вимірюванню, зазвичай її оцінюють якісно, як меншу чи більшу, нижчу або вищу.

Підприємство як соціально-економічна система має найвищий рівень непередбачуваності результатів рішень. Керівникам часто доводиться розробляти управлінські рішення в умовах недостатньої чи ненадійної інформації, а результати їхньої реалізації не завжди збігаються із запланованими. У таких випадках посилюються на непередбачені або невизначені ризики, що стають постійними супутниками керівників і фахівців більшості підприємств.

Основними причинами невизначеності зовнішнього середовища вважають:

- невизначеність і недетермінованість багатьох економічних процесів;
- високу вартість отримання релевантної інформації. В окремих випадках краще працювати з неповною інформацією, ніж прагнути до отримання надзвичайно дорогої повної інформації;
- “організовану” неповноту інформації, пов’язану із загостренням конкурентної ситуації [1, с.19].

Невизначеність зовнішнього середовища зумовлює те, що підприємство змінюється і діє не так, як заплановано, створюючи в результаті не лише надлишкові та змінні резерви, сукупні гнучкі ресурси і різноманітні стратегічні можливості, а й збільшуючи ризики і втрати у ході прийняття управлінських рішень, передовсім фінансових, що, своєю чергою, загрожує підприємству фінансовою кризою.

Гнучкість сьогодні вважають одним із засобів контролю невизначеності середовища через застосування і координацію гнучких ресурсів, яка передбачає розроблення підприємством арсеналу можливостей і вибору серед них найвідповіднішої до ситуації без надмірних витрат, втрат часу і продуктивності.

Фінансова гнучкість, як один із найважливіших видів гнучкості, дає змогу ефективно управляти процесами формування, розподілу і використання фінансових ресурсів і грошових коштів в умовах невизначеності середовища та дефіциту часу для прийняття рішень.

Фінансова гнучкість, як і будь-який інший вид гнучкості, може розглядатися із двох сторін – внутрішньої і зовнішньої, та трьох рівнів – стратегічного, тактичного і операційного.

Внутрішня фінансова гнучкість спрямована на нейтралізацію внутрішніх загроз і використання внутрішніх можливостей підприємства, тоді як зовнішня – на оцінку впливу зовнішнього середовища на його функціонування, втілення зовнішніх можливостей і знешкодження зовнішніх загроз.

Стратегічна фінансова гнучкість задає загальний напрям і спосіб використання фінансових ресурсів для досягнення цілей і дає змогу максимально адекватно, оперативно і з найменшими витратами реагувати як на зовнішні, так і на внутрішні зміни. Тактична фінансова гнучкість надає конкретні методи для досягнення цілей в конкретних умовах, операційна – по суті, забезпечує швидкий відгук на звичні зміни за допомогою координації і застосування наявних операційних процесів і планів.

Основними результатами застосування фінансової гнучкості є:

- оцінка впливу внутрішнього і зовнішнього середовища на стан фінансової системи підприємства, нейтралізація внутрішніх і зовнішніх загроз та втілення можливостей;
 - узгодження фінансової стратегії і тактики підприємства;
 - управління фінансами підприємства і вибір оптимальних критеріїв прийняття рішень.
- Вважають, що гнучкість, зокрема фінансову, можна оцінити у чотирьох площинах [2]:
- розмір – кількість можливих варіантів, які може досягти система;
 - різноманітність – рівень диференціації між можливими варіантами;
 - мобільність – легкість і швидкість (рівень витрат, втрат часу і зусиль) переходу від одного можливого варіанта до іншого;
 - однорідність – рівень диференціації результатів застосування різних можливих варіантів.

У зв’язку із зростанням невизначеності і неповноти інформації вибір *можливого варіанта* стратегії фінансової поведінки підприємства здійснюють на основі ймовірнісних (стохастичних)

моделей, які передбачають оптимальну гнучкість фінансових планів та термінів їхнього прийняття і кінцевого затвердження. Гнучкі фінансові плани дають змогу аналізувати постійно зростаючу з часом додаткову інформацію і уможливають адаптацію фінансової системи підприємства до середовища.

Завдяки пристосуванню до середовища – пасивне бачення гнучкості – фінансова система в умовах невизначеності і недостатності інформації спроможна досягти своїх цілей, під час чого можуть змінитися як кількісні, так і якісні (наприклад, структура) її характеристики. Вважають, що рівень невизначеності середовища прямо впливає на *зміну* характеристик фінансової системи [3, с.20].

Оскільки здатність фінансової системи до адаптації залежить не тільки від теперішніх, але й від майбутніх загроз середовища, перед підприємством постає завдання створення системи антисипативного фінансового управління, спрямованої на аналіз внутрішніх і зовнішніх загроз і розроблення комплексу заходів захисту та мінімізації витрат, викликаних ними. Основними завданнями такої системи є:

- аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства;
- рання діагностика кризового фінансового розвитку;
- виявлення домінуючих фінансових загроз;
- оцінка впливу загроз;
- оцінка можливостей підприємства із локалізації або нейтралізації дії загроз;
- розроблення заходів із знешкодження загроз або мінімізації втрат від їхнього впливу [4].

Тоді як вітчизняні вчені акцентують увагу на пасивному баченні гнучкості, яке відповідає адаптивності, зарубіжні дослідники вивчають активне бачення гнучкості, зокрема фінансової. Згідно з останнім підходом гнучкість є таким внутрішнім ресурсом, використавши який, підприємство спроможне подолати невизначеність середовища, виявивши у ньому можливості і використавши їх для покращання своєї конкурентної позиції і здатності швидкого реагування на зміни. Тому видається доцільним порекомендувати українським підприємствам використати позитивний закордонний досвід і створити систему *активного фінансового управління*, головним завданням якої є не лише аналіз загроз середовища та розроблення заходів захисту від них, а й пошук можливостей покращання власного фінансового стану в умовах невизначеності.

Для вирішення завдань активного фінансового управління потрібно правильно оцінити фінансову гнучкість підприємства. Зарубіжні вчені обчислюють її за допомогою:

- показника чистої балансової ліквідності (*net liquidity balance*), який обчислюється як відношення грошових коштів та їхніх еквівалентів у національній та іноземній валютах до сукупних активів,
- коефіцієнта *RISK*, що дорівнює відношенню накопиченого прибутку (*accumulated profit*) до накопичених інвестицій (*accumulated investments*) [5].

В Україні подібні обчислення не здійснювалися.

Для оцінки фінансової гнучкості запропоновано використати метод фінансових коефіцієнтів, який дає змогу порівняти фінансовий потенціал і результати діяльності підприємств, різних за обсягами використовуваних ресурсів та іншими показниками. З цією метою необхідно обчислити п'ять груп показників:

- показники майнового стану:
 - частка оборотних виробничих фондів в обігових коштах,
 - частка основних засобів в активах,
 - частка довгострокових фінансових інвестицій в активах,
 - коефіцієнт мобільності активів;
- показники ділової активності:
 - оборотність активів,
 - оборотність власного капіталу;
- показники рентабельності:
 - рентабельність активів за чистим прибутком,
 - коефіцієнт стійкості економічного зростання;

- показники фінансової стійкості:
 - маневреність власних обігових коштів,
 - коефіцієнт фінансової незалежності,
 - коефіцієнт фінансової стабільності,
 - коефіцієнт фінансового лівереджу;
- показники ліквідності:
 - коефіцієнт поточної ліквідності;
 - коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Розрахунок цих груп показників здійснювався для 14 машино- і приладобудівних підприємств Львівської області за період 2002–2007 рр. на основі даних із балансів (форма 1) та звітів про фінансові результати (форма 2).

Тенденції зростання/спаду значень показників було проаналізовано за допомогою методу найменших квадратів і оцінено за п'ятибальною шкалою: зменшення – 2, помірне зменшення – 1, без змін 0, помірне зростання 1, зростання 2. Для окремих показників окрім тенденції зростання/спаду визначальним було їхнє рекомендоване значення.

Далі значення показників підсумовано за чотирма групами:

- майновий стан;
- ділова активність, рентабельність;
- фінансова стійкість;
- ліквідність.

За отриманими значеннями здійснено оцінку цих груп у тривимірній шкалі – значення показника позитивне (1 бал), задовільне (0,5 бала) і незадовільне (-1 бал). У цьому обчисленні здійснено припущення, що вага кожної із чотирьох вищеназваних груп для розрахунку показника фінансової гнучкості однакова, а сам він є сумою оцінок цих груп. Результати обчислення відображено у таблиці.

Фінансова гнучкість підприємств машино- і приладобудування Львівської області (секторне групування)

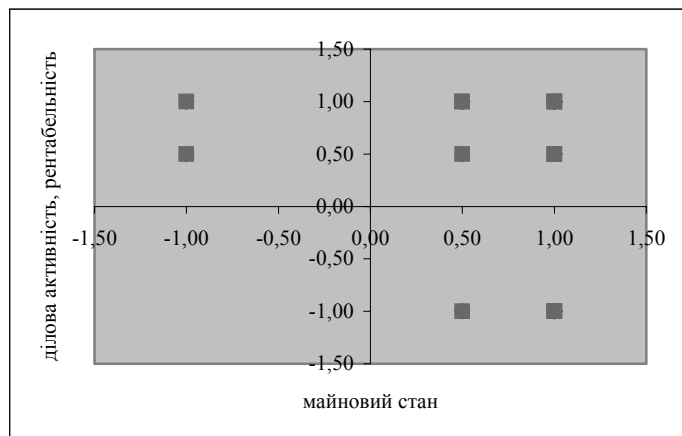
№	Підприємства / коефіцієнт	Майновий стан	Ділова активність, рентабельність	Фінансова стійкість	Ліквідність	Фінансова гнучкість
1	ЗАТ "Автонавантажувач"	1,00	0,50	-1,00	-1,00	-0,50
2	ТзОВ НВП "Електрон-Т"	-1,00	1,00	1,00	-1,00	0,00
3	ТзОВ НВП "Електроприлад"	1,00	-1,00	-1,00	-1,00	-2,00
4	ЗАТ "Завод комунального транспорту"	1,00	1,00	1,00	-1,00	2,00
5	ТзОВ "Індустрія"	1,00	-1,00	-1,00	-1,00	-2,00
6	ВАТ "Конвеєр"	-1,00	0,50	-1,00	-1,00	-2,50
7	ДП "Львівський БТРЗ" (Львівський бронетанковий ремонтний завод)	1,00	1,00	-1,00	-1,00	0,00
8	ВАТ "Львівський завод "Електротранспорт"	1,00	0,50	-1,00	1,00	1,50
9	ВАТ "Львівський завод фрезерних верстатів"	0,50	1,00	-1,00	-1,00	-0,50
10	ВАТ "Львівський інструментальний завод"	1,00	1,00	-1,00	-1,00	0,00
11	УНТзОВ "Сферос-Електрон"	0,50	1,00	-1,00	-1,00	-0,50
12	ПП "Сяйво-Явір"	0,50	-1,00	1,00	1,00	1,50
13	СП ТзОВ "Транссистем-Львів"	1,00	-1,00	1,00	-1,00	0,00
14	Львівське КЕПЗПП ПО "Укрпротез"	0,50	0,50	-1,00	-1,00	-1,00

Шкала оцінки показника фінансової гнучкості містить такі сектори:

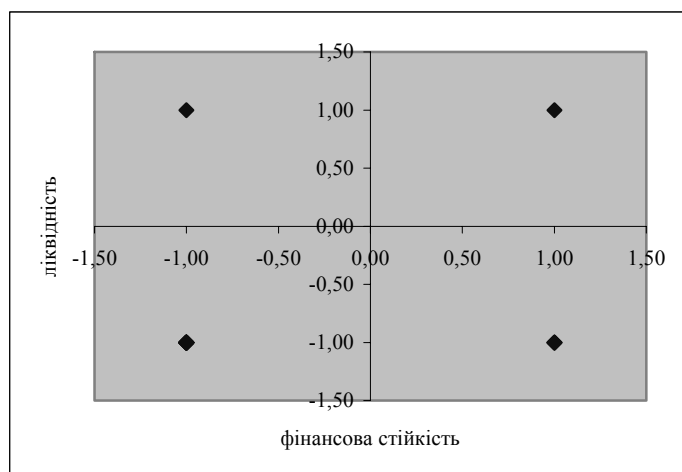
- 2,10-4,00 – підприємство фінансово гнучке. Таких підприємств у цій вибірці немає;
- 1,10-2,00 – підприємство містить елементи фінансової гнучкості. Як правило, мається на увазі добре розроблена система антисипативного фінансового управління і брак активного або наявні часткові компоненти обох систем. Такими підприємствами у цій вибірці є №4, 8, 12;
- 0,00-1,00 – підприємство має потенціал для розвитку фінансової гнучкості, тобто, здійснюючи грамотну фінансову політику із виявлення і знешкодження загроз внутрішнього і зовнішнього середовищ та використання відповідних можливостей для покращання власного становища, підприємства №2, 7, 10, 13 володіють всіма шансами набутти елементів фінансової гнучкості у майбутньому;
- -4,00- -0,10 – підприємство фінансово негнучке. У цій вибірці ці підприємства №1, 3, 5, 6, 9, 11, 14. Цим підприємствам рекомендується переглянути власну фінансову стратегію і методи здійснення фінансової діяльності.

Через видалені сектори в оцінці показника фінансової гнучкості цей метод назвемо секторним групуванням. Для здійснення його перевірки здійснимо графічне групування на двох стратегічних картах – на першій – за майновим станом по горизонталі та діловою активністю і рентабельністю по вертикалі, на другій – за фінансовою стійкістю по горизонталі та ліквідністю по вертикалі. Зазначені у табл. 1 оцінки значення груп фінансових показників для підприємств відкладемо на стратегічних картах. Результати графічного групування – карта №1 і карта №2 – покажемо на рис. 1.

Фінансова гнучкість підприємств машино- і приладобудування Львівської області (графічне групування)

Карта № 1

Карта № 2

Показник фінансової гнучкості підприємства залежить від місця розташування оцінки значення його груп фінансових показників на карті №1 і 2:

- задовільний майновий стан; високий рівень ділової активності, рентабельності; фінансової стійкості; ліквідності – правий верхній квадрант карти №1 і 2 – підприємство фінансово гнучке. Таких підприємств у цьому прикладі немає;

- незадовільний майновий стан, висока ділова активність, рентабельність – лівий верхній квадрант карти №1, задовільний майновий стан, низька ділова активність, рентабельність – правий нижній квадрант карти №1, підприємство фінансово нестійке, проте ліквідне – лівий верхній квадрант карти №2, підприємство фінансово стійке, проте неліквідне – правий нижній квадрант карти №2, їхнє поєднання між собою або з правими верхніми квадрантами карт №1 і 2 – підприємство володіє елементами фінансової гнучкості. У цьому прикладі це №2, 4, 8, 12, 13;

- незадовільний майновий стан; низька ділова активність, рентабельність; підприємство фінансово нестійке і неліквідне – лівий нижній квадрант карти №1 і 2 або його поєднання з трьома іншими квадрантами на картах №1 і 2 – підприємство має потенціал до розвитку фінансової гнучкості. У цьому прикладі це №1, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 14;

- незадовільний майновий стан; низька ділова активність, рентабельність; підприємство фінансово нестійке і неліквідне – лівий нижній квадрант карти №1 і 2 – підприємство фінансово негнучке. У цій вибірці таких підприємств немає.

Порівнявши результати секторного і графічного групування, дійдемо висновку, що серед 14 досліджених машино- і приладобудівних підприємств Львівської області не виявлено фінансово гнучких, лише три (№4, 8, 12) володіють елементами фінансової гнучкості; решта 11 мають потенціал до розвитку фінансової гнучкості, який можна оцінити як високий для №2, 13; середній для №1, 7, 9, 10, 11 і низький для №3, 5, 6, 14. Варто відзначити позитивний факт відсутності фінансово негнучких підприємств у вибірці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В умовах невизначеності зовнішнього середовища та постійного інформаційного “голоду” підприємства зобов’язані розвивати в собі гнучкість у всіх її проявах, зокрема фінансову, не лише для того, щоб захистити себе або мінімізувати втрати від загроз середовища, але й щоб виявити унікальні можливості, які дадуть змогу посилити власну конкурентну позицію і покращити фінансовий стан. Для цього необхідною є адекватна оцінка фінансової гнучкості, два способи якої запропоновані у цій статті. На підставі порівняння результатів секторного і графічного групування визначено показники фінансової гнучкості для вибірки із 14 машино- і приладобудівних підприємств Львівської області.

Перспективою подальших досліджень є побудова подібних способів дослідження інших видів гнучкості, з метою її комплексної оцінки як одного із основних засобів контролю над невизначеністю середовища.

1. *Математические модели трансформационной экономики: Учебное пособие / Т.С. Клебанова, Е.В. Раенева и др. – Х.: ИД “ИНЖЭК”, 2004. – 280 с.* 2. *Koste L.L., Malhorta M.K. A theoretical framework for analyzing the dimensions of manufacturing flexibility. – Journal of Operational Management. – 18, 1999. – p. 75-93.* 3. *Моделирование финансовых потоков предприятия в условиях неопределенности: Монография / Т.С. Клебанова, Л.С. Гурьянова, Н. Богониколос, О.Ю. Кононов, А.Я. Берсуцкий. – Х.: ИД “ИНЖЭК”, 2006. – 312 с.* 4. *Klebanova T.S., Nicos Bogonicolos, Guryanova L.S. Discriminant Analysis in the Enterprise Diagnostics System // The 12th lasted International Conferences on Applied Simulation and Modelling – Marbella, Spain, September 3–5, 2003.* 5. *Dreyer B., Gronhaug K. Uncertainty, flexibility, and sustained competitive advantage. – Journal of Business Research. – 57, 2004. – P.484–494.*